

Сучасні тенденції економічного розвитку сільських громад

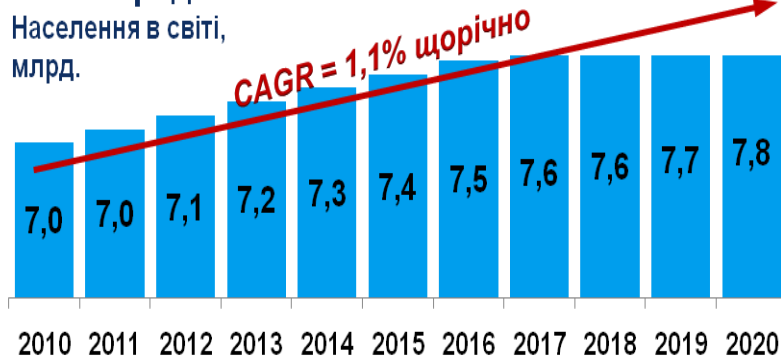
Пугачов М.І.

**Національний науковий центр
“Інститут аграрної економіки”**

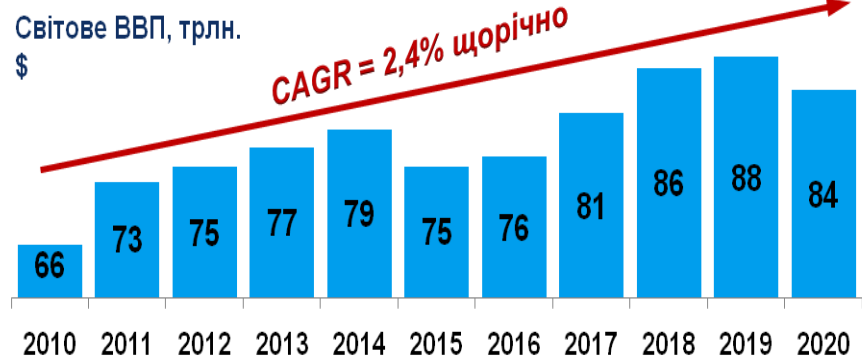
30 червня 2023 р.

Фундаментальні глобальні тренди

Зростання населення потребує більше продовольства

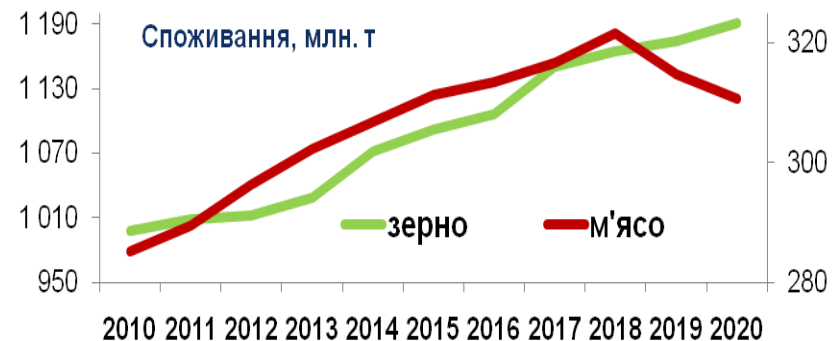
Світове ВВП росте вдвічі швидше ніж населення

Прискорені темпи урбанізації швидко змінюють харчові звички

З 2010 по 2020 попит на зерно зріс на 20%, на м'ясо – на 10%

Особливості глобального ринку

- *Світова торгівля продовольством постійно зростає. У 2000 році загальний експорт продукції сільського господарства становив 411 млрд дол. США, у 2007 – 873 млрд дол. США, а у 2017 – майже 1400 млрд дол. США, збільшившись у понад 3 рази.*
- *Зафіксоване збільшення глобального виробництва та міжнародної торгівлі по всіх основних групах агропродовольчої продукції.*

Світові тенденції

- Інтернаціоналізація
- Глобалізація
- Регіоналізація (господарське зближення країн на регіональній основі, що набуває форми економічної інтеграції)
- Міжнародна економічна інтеграція (міждержавний рівень інтеграції)
- Лібералізація

Виміри глобалізації

- розширення сфери діяльності ТНК, потужних фінансових структур;
- розповсюдження технологічних і комунікаційних продуктів;
- переміщення капіталу;
- інтеграція економік.
- Глобалізація охоплює всі сфери людської діяльності: економіку, науку, культуру тощо.

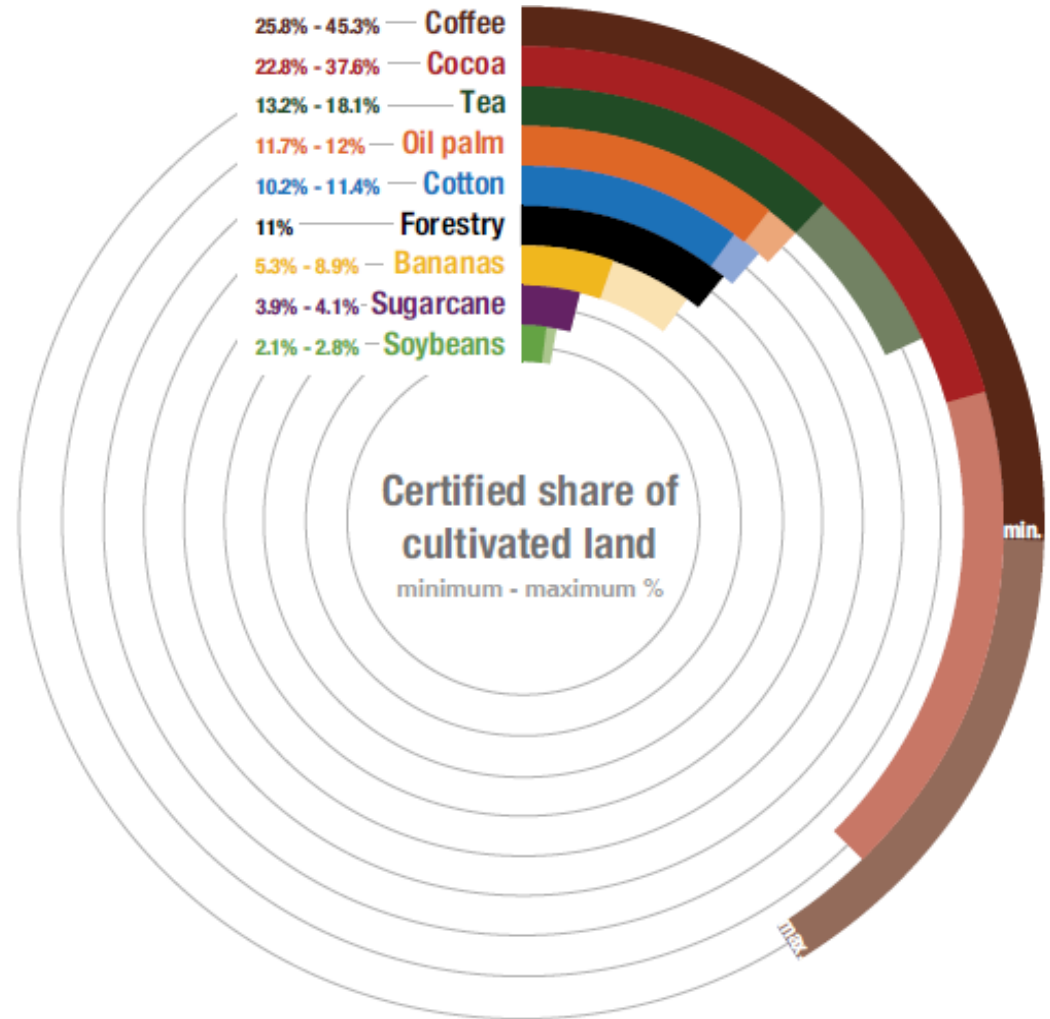
Сучасний світ

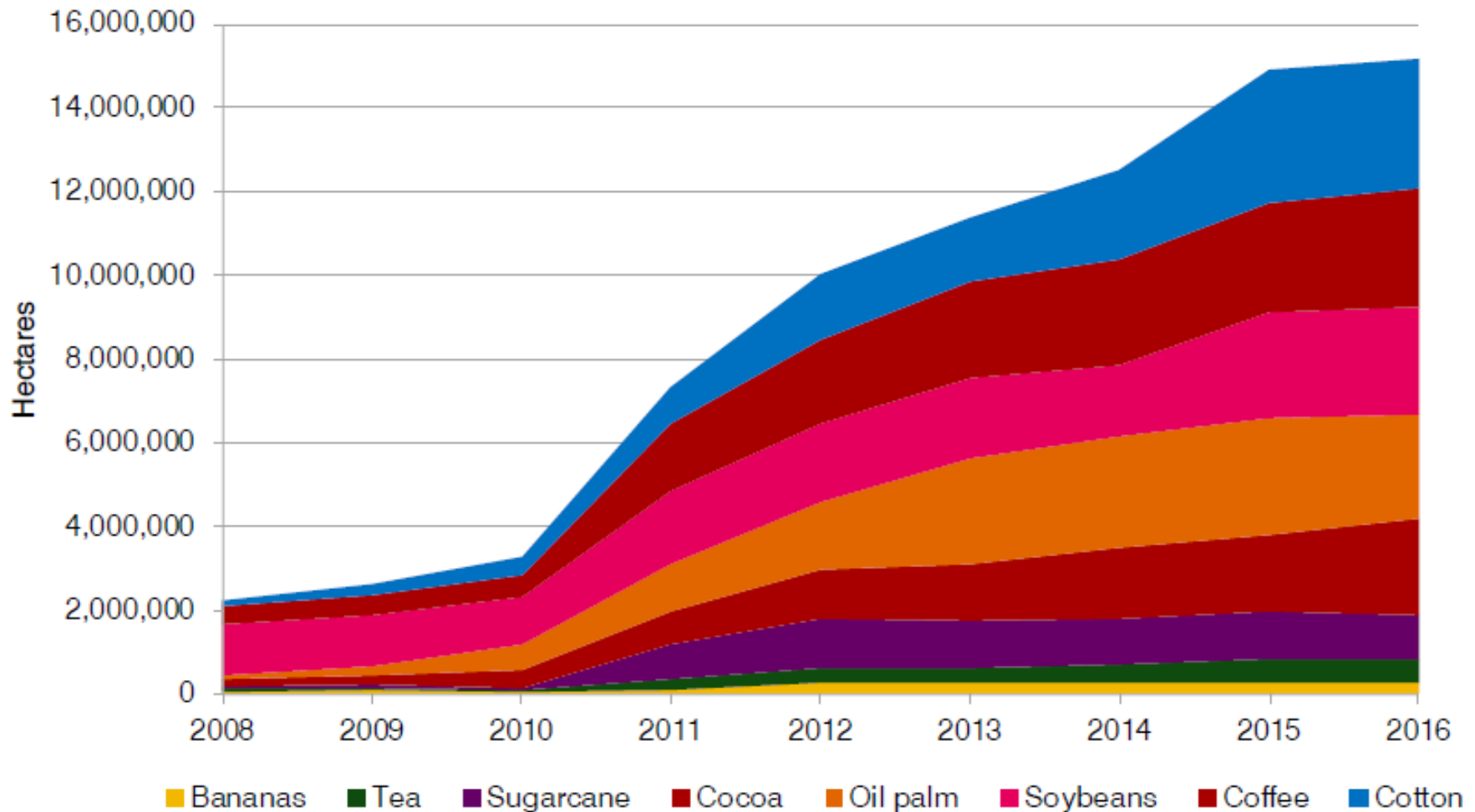
Сертифікація сталості виробництва в аграрній сфері

Наразі налічується
близько 250
стандартів сталого
виробництва

З них в аграрній
сфері - 148

Динаміка росту популярності сертифікації сталого виробництва

* Згідно із даними ІТС

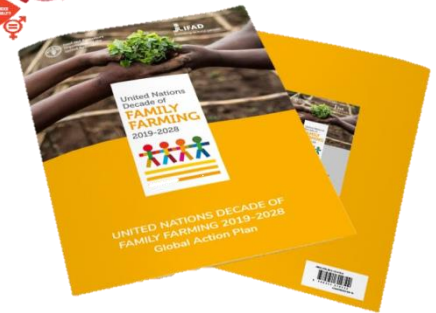
Тенденції глобального продовольчого ринку

- Функціонування в умовах пандемії COVID-19
- Обмеження міжнародної торгівлі продовольством: затримки в портах, додаткові перевірки, заборони експорту, логістична і контейнерна криза
- Значне зростання цін на основні види продовольства
- Вартість міжнародної аграрної торгівлі збільшується
- Невизначеність щодо подальшого нарощування сільськогосподарського виробництва
- Кліматичні зміни, необхідність адаптивного заміщення культур = потрібні нові технології, сорти, розуміння ринків, тощо

Міжнародні зобов'язання

- Цілі сталого розвитку ООН
- Угода про асоціацію між Україною та ЄС

Угоди про ЗВТ України

- Продовольча та сільсько-господарська організація ООН

Глобальні компоненти розвитку

Цілі сталого розвитку ООН 2030

Десятиліття сімейних фермерських господарств ООН 2019 – 2028 рр.
Глобальний план дій

- 1. Розвиток сприятливого політичного середовища для зміцнення сімейних фермерських господарств*
- 2. Підтримка молоді й забезпечення стійкості сімейних фермерських господарств з покоління в покоління*
- 3. Сприяння досягненню гендерної рівності в сімейних фермерських господарствах*
- 4. Зміцнення організацій сімейних фермерських господарств*
- 5. Підвищення стійкості сімейних фермерських господарств до зовнішніх впливів*
- 6. Зміцнення сімейних фермерських господарств для забезпечення стійкості продовольчих систем до змін клімату*
- 7. Підтримка багатоплановості сімейних фермерських господарств для впровадження соціальних інновацій, що сприяють територіальному розвитку і збереженню довкілля та біорізноманітності*

Європейська інтеграція є незмінним стратегічним пріоритетом України

- Конституція України: *«підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України»*
- Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»: *«забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі»*
- Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, плани заходів з реалізації Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції тощо.

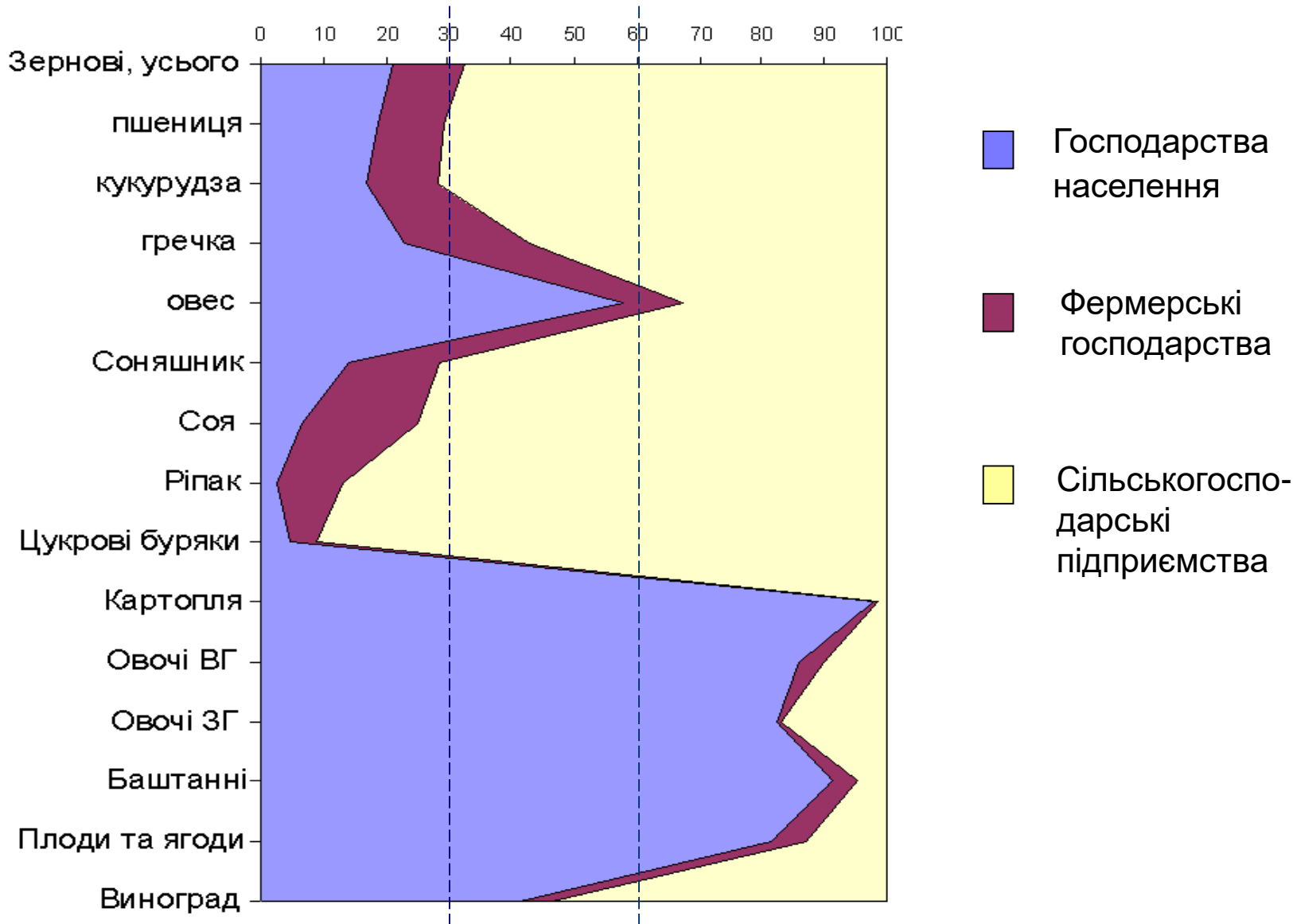

ОСНОВНІ ВИКЛИКИ

- **Війна**
- **Глобальні виклики**
- Європейський зелений курс (забезпечення кліматичної нейтральності до 2050 р., нульові викиди парникових газів; до 2030 р. скорочення використання пестицидів на 30% та добрив на 20%; частка земель під органічним вир-м – 25%; 30% суші та 30% морських теренів – природоохоронні території; тощо)
- Вступ до Євросоюзу
- Цілі сталого розвитку тисячоліття
- Зміни клімату
- Розбудова сучасної інноваційної економіки

Частка основних товаровиробників у виробництві продукції рослинництва, %

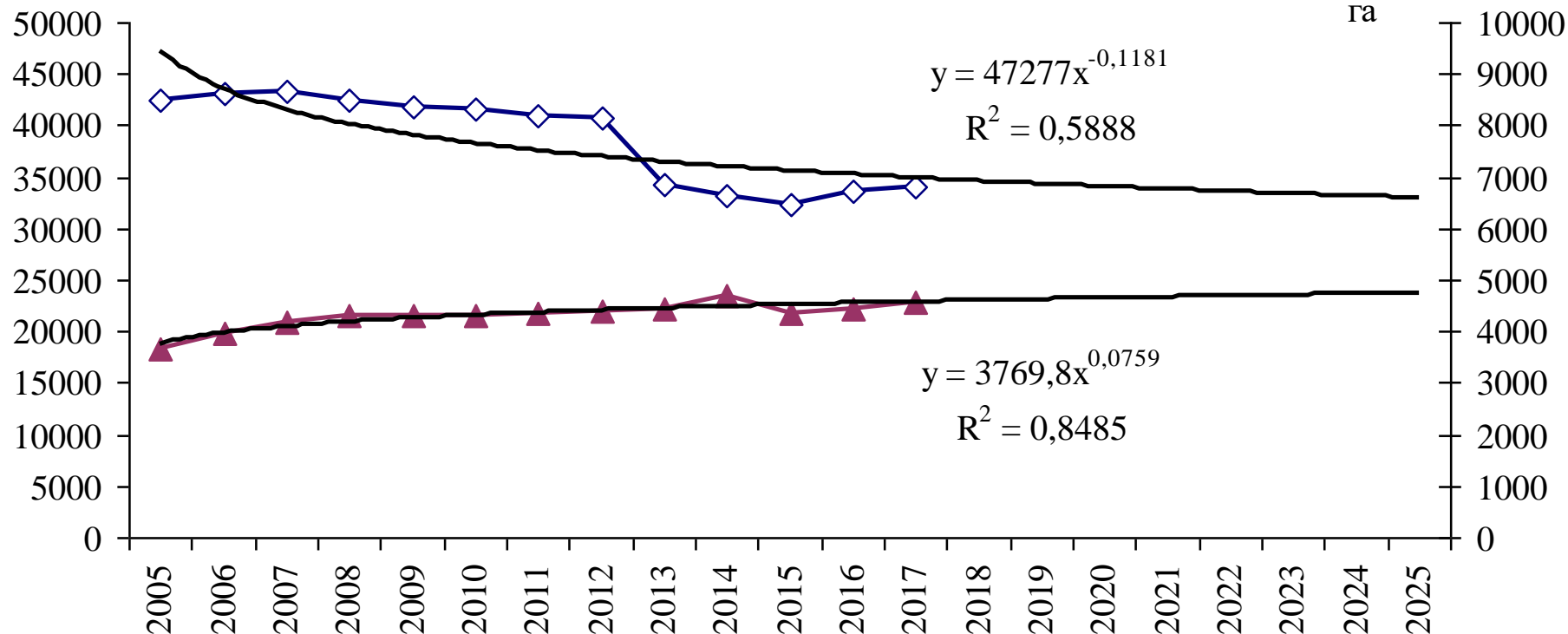

Фермерські господарства

Кількість

Площа сг угідь, тис.

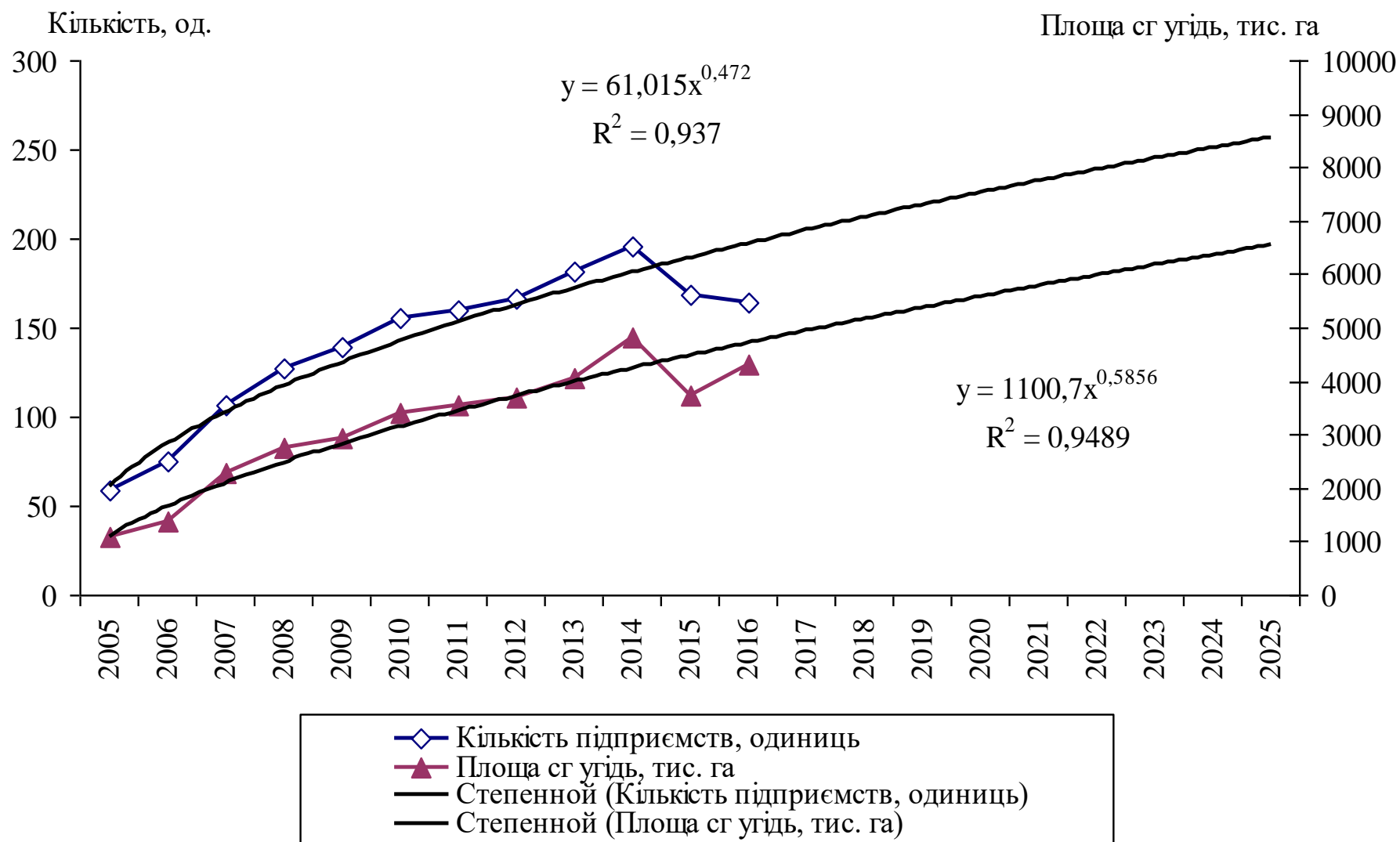
га

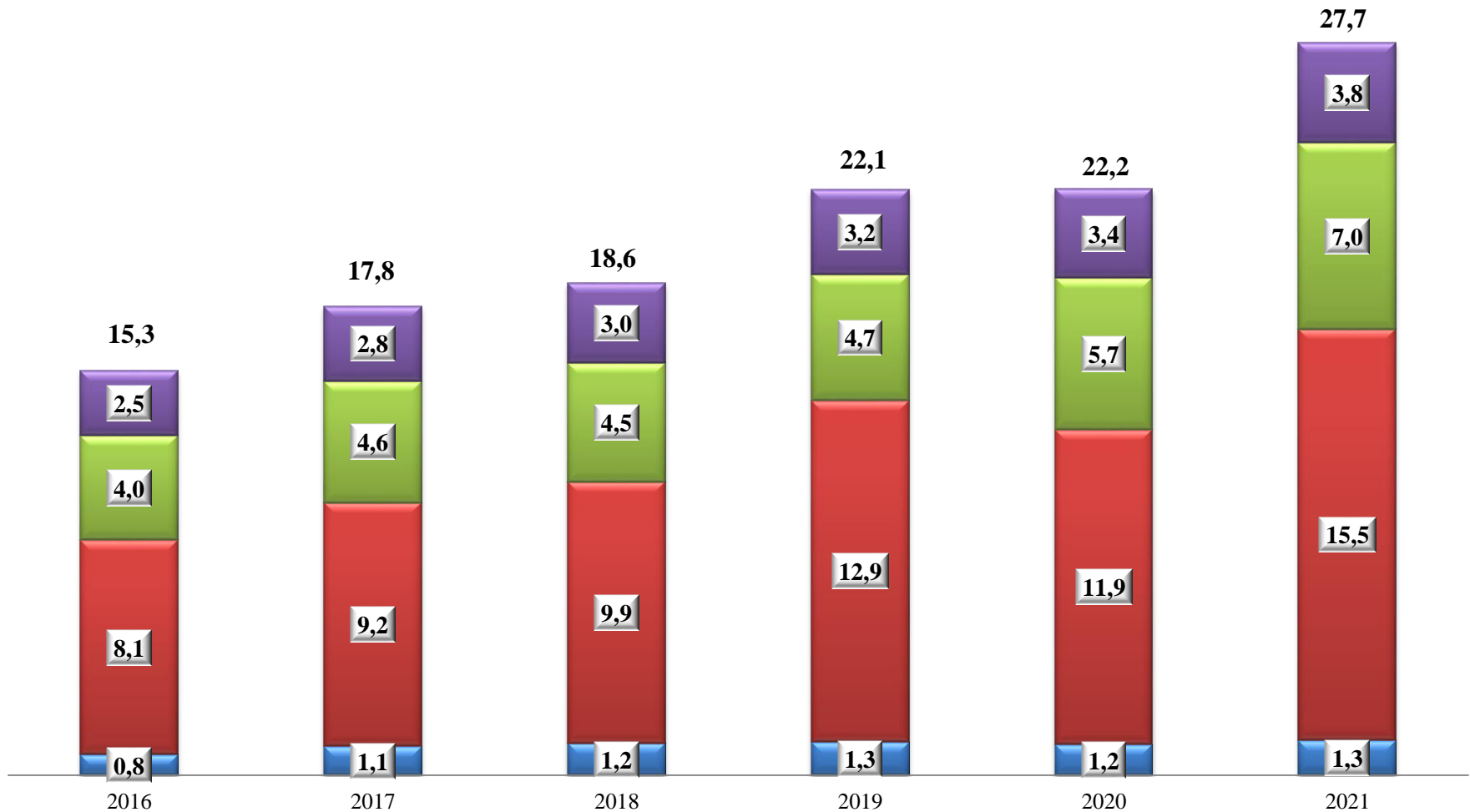
- ◆ Кількість фермерських господарств, одиниць
- ▲ Площа землі в користуванні, тис.га сг угідь
- Степенной (Кількість фермерських господарств, одиниць)
- Степенной (Площа землі в користуванні, тис.га сг угідь)

С.-г. підприємства понад 10 000 га

ЕКСПОРТ УКРАЇНОЮ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ, МЛРД ДОЛ.

■ I група - продукти тваринництва ■ II група - продукти рослинництва ■ III група - жири та олії ■ IV група - готові харчові продукти

Україна у 2021 році оновила рекорд аграрного експорту

Вторгнення росії унеможливило звичну економічну діяльність

- Аграрії опинилися в складних, а подекуди критичних умовах. Проведення робіт ускладнюється браком коштів і ресурсів (пального, добрив, механізаторів тощо)
- Прогнозується спад обсягів виробництва практично по усіх видах с/г продукції
- Зростає роль дрібних господарств населення

Критичні умови економічної діяльності

- Порти України в Чорному та Азовському морях заблоковані
- Європейський ринок стає чи не єдиним ринком збуту, який залишився в українських товаровиробників
- Переорієнтація експортних шляхів до західних кордонів та вивезення продукції залізницею та автомобільним транспортом до країн ЄС
- Можливості такого експорту є набагато меншими порівняно із морським транспортом

Регламент Європейського Парламенту та Ради № 2022/870 від 30.05.22

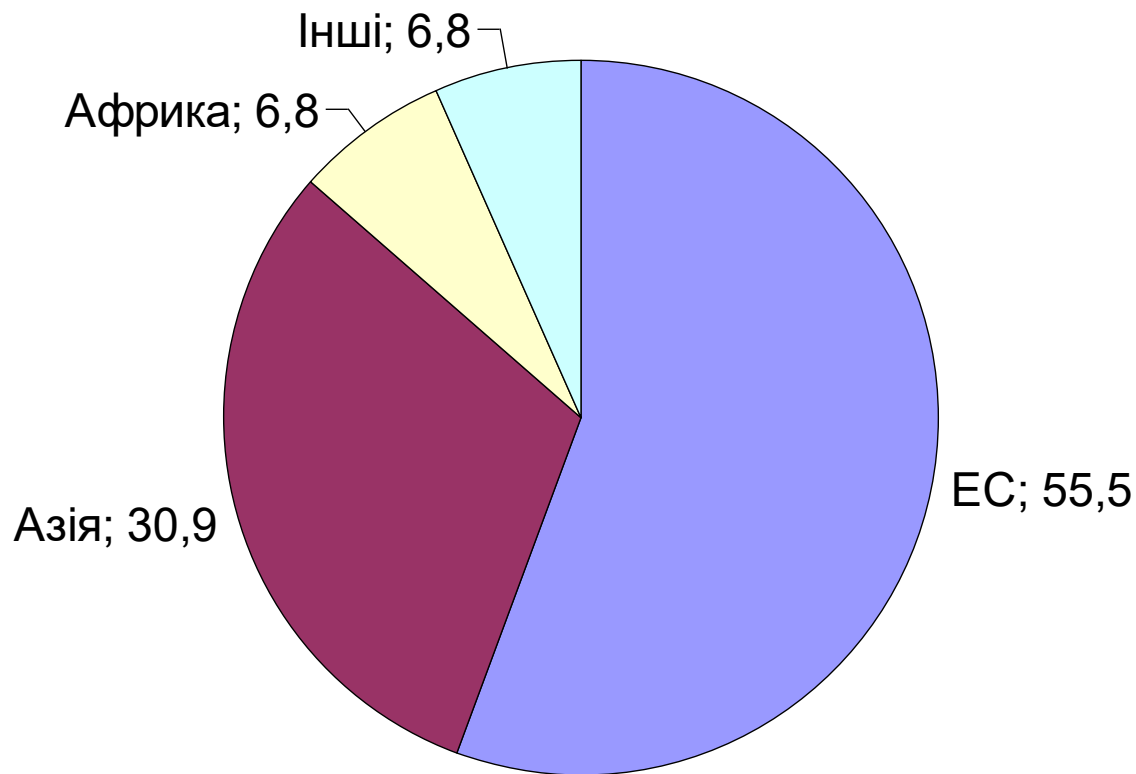
- про тимчасову лібералізацію торгівлі, доповнює торгові поступки, що застосовуються до української продукції відповідно до Угоди про асоціацію (04.06.2022 - 05.06.2023)
- відповідь на прохання України максимально полегшити умови експорту продукції в умовах війни з метою поглиблення торговельних відносин з ЄС та продовження експорту до інших країн світу
- Скасування торговельних обмежень на український експорт є безпрецедентним кроком ЄС для підтримки України

Вплив запровадження пільгового режиму торгівлі

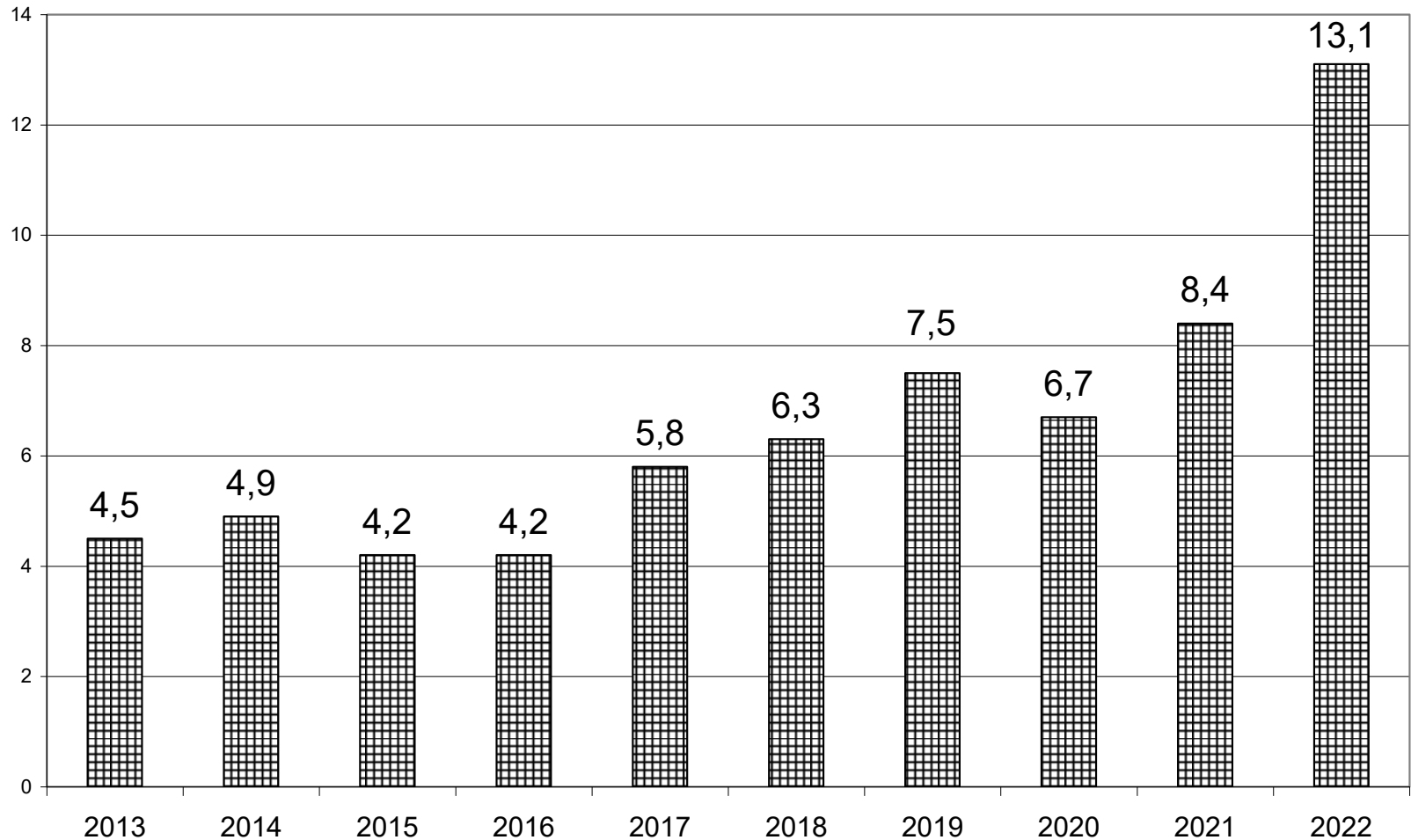
- Суттєво покращило умови для експорту агропродовольчої продукції.
- Зниження показників зовнішньої торгівлі не стало критичним, адже в цілому їх вдалося стабілізувати.
- Відбулося переформатування логістичних маршрутів, яке значно розширило використання всіх видів сухопутного транспорту
- Сприяла покращанню макроекономічної ситуації в Україні

Регіональна структура аграрного експорту, 2022 р.

Євросоюз вперше обійшов Азію в географічній структурі аграрного експорту, ставши єдиним регіоном, експорт до якого зростає

Динаміка експорту агропродовольчої продукції з України до ЄС, млрд дол.

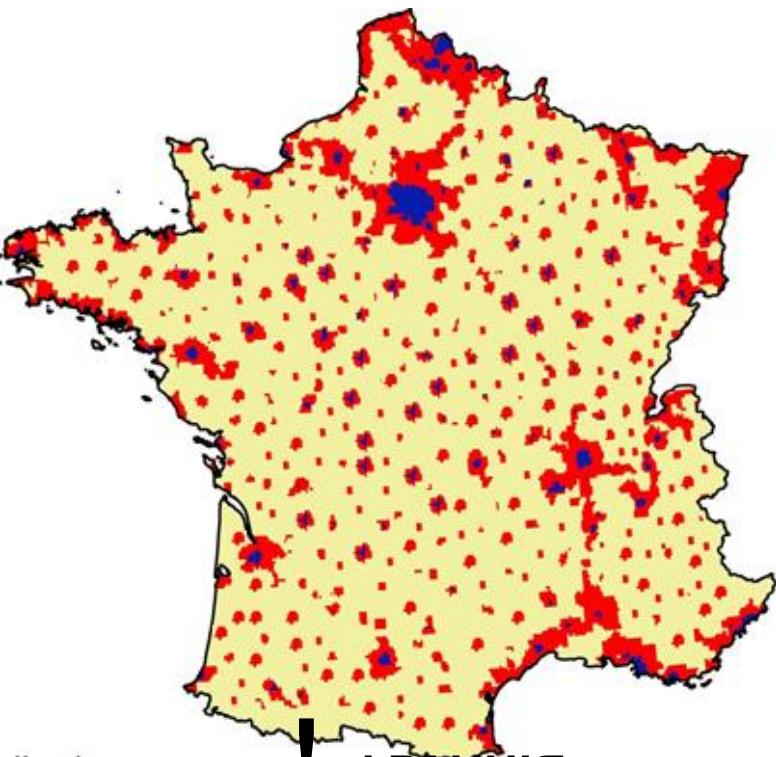

Перспективи 2023 року

- Залишиться високим попит на аграрну продукцію на світових ринках
- Обсяги виробництва очікуються на рівні, достатньому для забезпечення продовольчої безпеки держави
- Виглядають сприятливими за умов відсутності логістичних обмежень експорту, соціально-економічної стабільності в Україні, відсутності різких змін світового попиту та ринкової кон'юнктури
- Сировинна спрямованість українського експорту свідчить про проблеми галузі

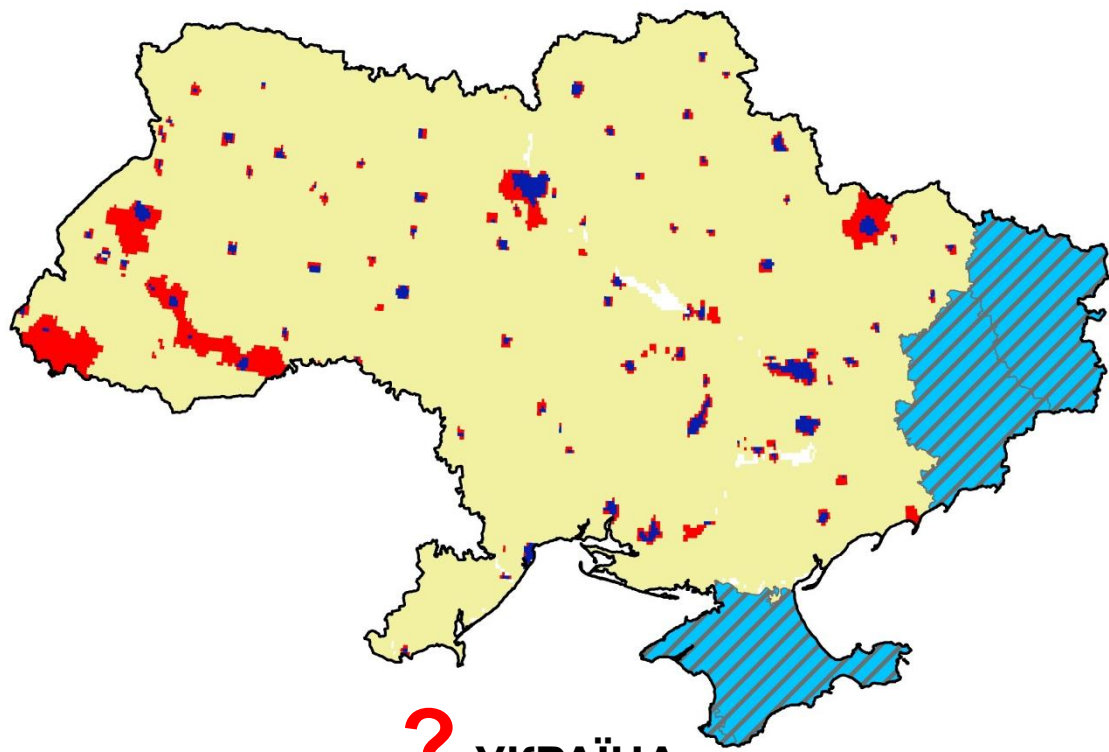
ПОТРЕБА ДОТРИМАННЯ ЗАКОНІВ ПРОСТОРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ІНШИХ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ

(приклад **ФРАНЦІЇ** і парадокс **УКРАЇНИ**)

! ФРАНЦІЯ :

36 тисяч сільських поселень
(з окремими самоврядуванням)
є стабільною десятиліттями

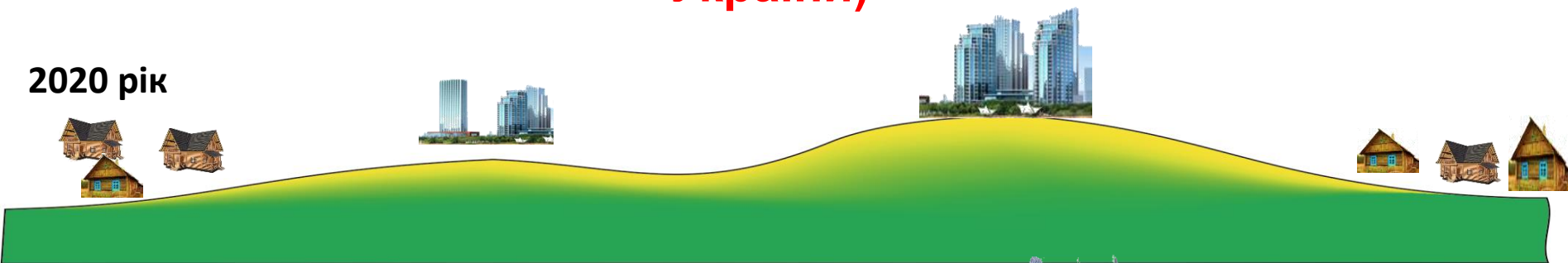

? УКРАЇНА:

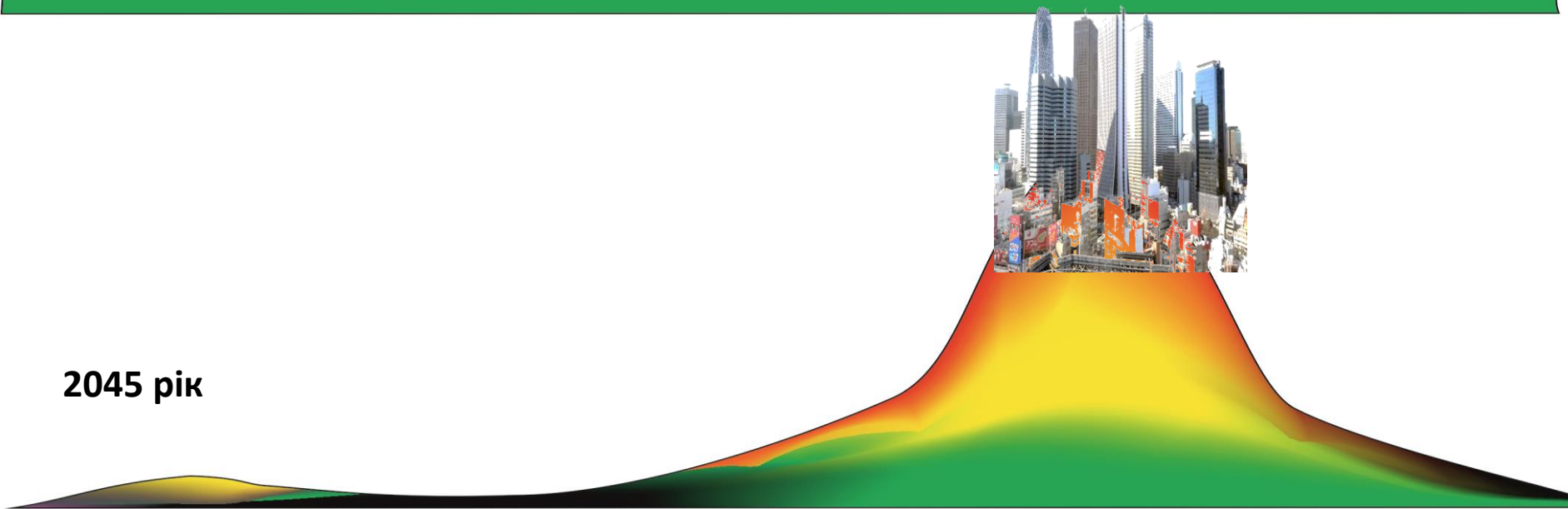
Укрупнення аграрного сектору: ризики
зникнення сільських поселень

НАСЛІДКИ ЗНЕЛЮДНЕННЯ СЕЛА ДЛЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ (Економіко-математичні тенденції знецінення с.-г. земель України)

2020 рік

2045 рік

Ігнорування просторових та інших економічних теорій –
загроза національній безпеці !

Громади, розташовані в районах проведення бойових дій

Загальна кількість громад **1469**

Громади, розташовані в районах проведення бойових дій

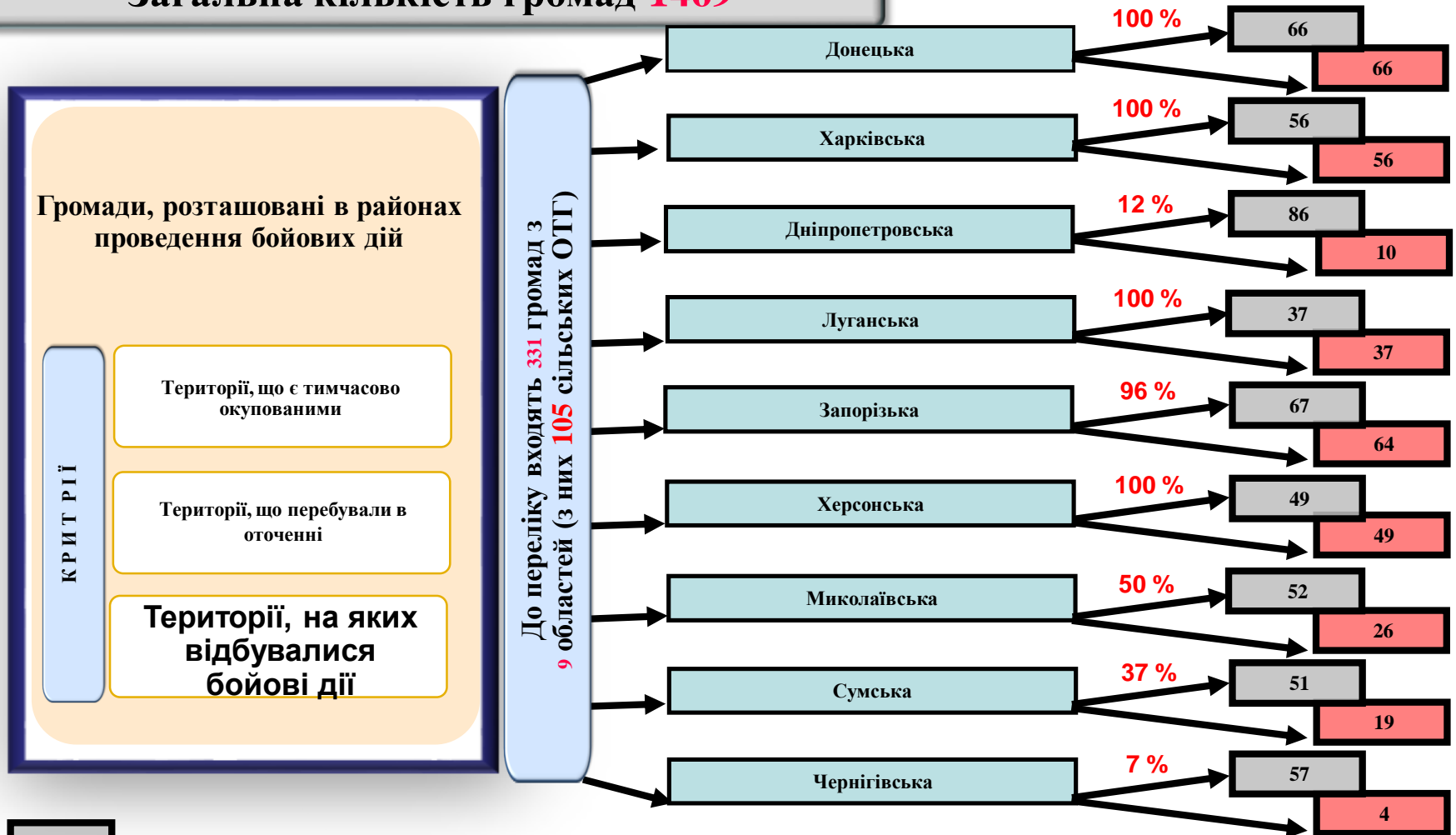
КРИТЕРІЙ

Території, що є тимчасово окупованими

Території, що перебували в оточенні

Території, на яких відбувалися бойові дії

До переліку входять **331** громад з **9** областей (з них **105** сілських ОТГ)

- Кількість громад в області

- Кількість громад в області, розташованих в районах проведення бойових дій або в окупації

Сільські території

- Ускладнення демографічної ситуації: зменшується чисельність, низька тривалість життя, старіння населення, деградація поселенської мережі. + міграція населення та призов працівників до ЗСУ, брак молоді
- Кадрова проблема - обмежуючим фактором сільського розвитку
- Суттєве погіршення фінансового стану і поширення бідності

Виклики, призведені російсько-українською війною в Україні

Надзвичайно великі збитки в народному господарстві країни несе аграрна галузь, особливо *фермерські та індивідуальні господарства* – основоположні джерела формування місцевих бюджетів територіальних громад

Великі втрати в сільському соціумі – житловому комплексі, охороні здоров'я, культурно-освітньому, побутовому та інших життєво важливих для праці і життя селян об'єктах соціальної інфраструктури

Згідно офіційно-оперативних даних ведення війни в Україні,
станом на початок вересня зруйновано:

1893 закладів загальної кількості освіти – 13,5% загальної їх кількості станом на початок 2022 року

доріг – 3854,5 км
(14,7%)

житлової площі –
59,031 млн кв м
(5,8%)

1100 медичних закладів, 144 – зруйновані вщент

Загальна сума збитків України від війни сягає понад 127 млрд доларів

1 місце по пошкодженню житлового фонду –
39,7%

2 місце по пошкодженню сфера інфраструктури –
27,7%

Збитки, завдані освітній інфраструктурі оцінюються у
6,95 млрд дол

Стратегічний пріоритет

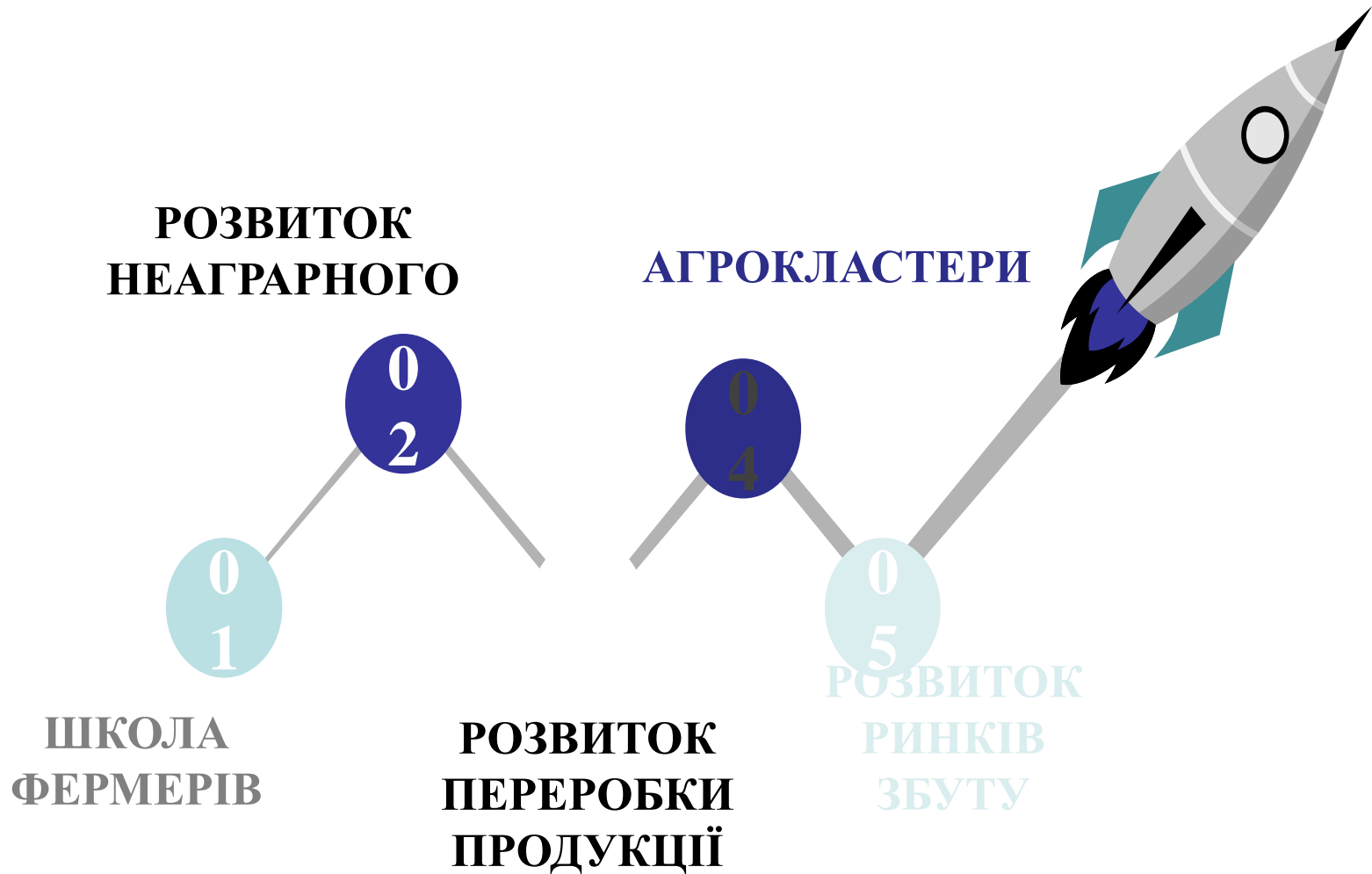
«ДИВЕРСИФІКАЦІЯ СІЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ»

Цільовий індикатор – рівень диверсифікації $\geq 85\%$

«Точки зростання» громад

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА ЗАГОТІВЛІ ТА ЗБУТУ МОЛОКА І М'ЯСА

Молоко не змішується, відсутній ризик зіпсувати всю партію молока

Завдяки нанесеному штрих коду, будь-якого виробника молока можна легко ідентифікувати

Зручність при транспортуванні та при подальшій реалізації

Відсутня необхідність мити цистерну молоковоза після кожного збирання молока

Заготівля
в ПЕТ
пляшки

ПЕРЕВАГИ

НЕДО

Збільшення затрат на закупівлю молока (Вартість ПЕТ пляшки на три літри - 2 грн)

Якщо молоко не було реалізоване і повертається на переробку ПЕТ пляшка повторно не використовується

Молоко в пляшках потребує більше часу для охолодження

Заготівля
МОЛОКО-
ВОЗОМ

ОХОЛОДЖЕННЯ ДО 3 – 5° С ТА ПЕРЕРОБКА МОЛОКА

Зібране вечірнє молоко буде проходити процес охолодження у рефрижераторі холодильнє обладнання якого можна під'єднувати до електромережі і зранку ним же буде доставлятися до Києва.

Переваги:

- не потрібно купувати додатковє холодильнє обладнання;
- не потрібно щоденно розвантажувати і завантажувати автомобіль.

Зібране ранковє молоко залишатиметься на заготівельному пункті для подальшої переробки на сметану, сир та масло.

Для цього на пункті прийому буде обладнано спеціальнє приміщення з необхідним обладнанням та введена посада технолога.

ЗАГОТІВЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ХУДОБИ

Заготівля с.-г. худоби буде здійснюватися двома заготовачами (після ранкового збору молока) на спеціально обладнаному автомобілі

Ціна закупівлі буде на 1-2 грн/кг вища за середньоринкову, вага визначатиметься шляхом зважування худоби

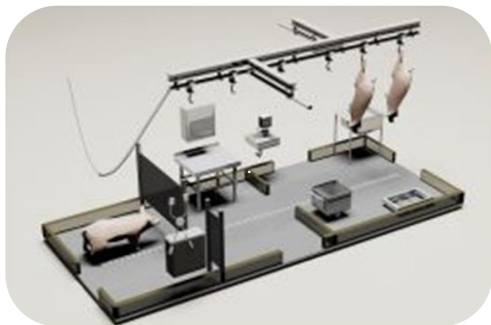

Результати зважування записуються до журналу контролю закупок в якому розписується виробник

Після зважування худоба перевозиться до бійні в приміщення для тимчасового утримання де її оглядає ветлікар

ЗАБІЙ, ОБРОБЛЕННЯ, ПЕРВИННА ПЕРЕРОБКА ТА ОХОЛОДЖЕННЯ М'ЯСА

- Забій буде відбуватися на бійні або на спеціально обладнаній забійній площадці (потреба - 4 забійщики)

- Обвалка туші та часткова первинна переробка буде відбуватися в окремому приміщенні обладнаному у відповідності з санітарними вимогами

- Після обвалки сало необхідно засолити, а м'ясо охолодити до 3 – 5° С в холодильній камері

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД І ТЕРИТОРІЙ

системне врахуванні чинників, які перешкоджають запровадженню програмного методу управління

- неузгодженість місцевих програм із стратегічними позиціями програм вищого рівня;
- недостатність підготовки кадрового потенціалу в питаннях складання та реалізації програм розвитку;
- відсутність достатнього досвіду і культури складання та реалізації програм розвитку;
- відсутність досвіду з фінансового забезпечення реалізації програм розвитку

виділення двох основних груп інструментів цифровізації

Безпосередні

- веб-сайти;
- функціональні карти;
- візуальні 3D-тури;
- платформа із відповідними онлайн-сервісами

Забезпечуючі

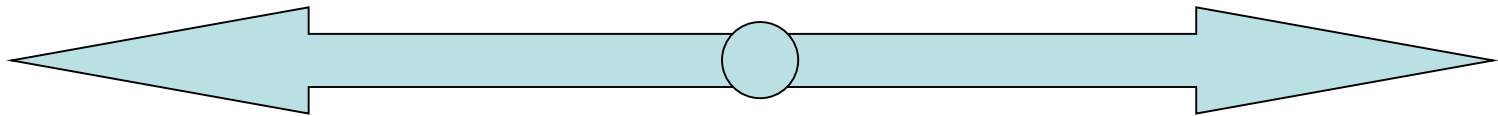
- освітні семінари;
- курси підвищення кваліфікації;
- обмін досвідом

створить передумови для більш ґрунтовного формування та реалізації місцевих програм розвитку та підвищення на 7-11% ефекту від їхньої реалізації

Скорочення виробництва

Розвиток

Куди має рухатися
країна?

Фактори, які визначають вектор руху

(скорочення виробництва)

- війна
- скорочення чисельності населення України
- низька купівельна спроможність населення
- недостатній розвиток інфраструктури
- непередбачуваність політики

(розвиток)

- перемога
- підвищення доходів
- інтеграційні процеси
- розвиток ринкової інфраструктури
- прозора та прогнозована політика держави
- нарощування експорту

Пропозиції

- Забезпечення успішної Європейської інтеграції України (рекомендації Європейської Комісії щодо надання статусу кандидата у члени ЄС, подальша імплементація нормативно-правової бази України до вимог ЄС)
- Створення умов для подальшого розвитку агропродовольчого сектору України (усунути перепони для ведення бізнесу (недовіра до судової системи, корупція, монополії, нестабільне законодавство, репресивні дії правоохоронних органів, складність з адмініструванням податків), розвиток інфраструктури загального користування: дороги, залізничні колії, порти)
- Сталий розвиток сільських територій

Підтримка сталого економічного розвитку сільських територій

- розробка та впровадження дієвих довгострокових комплексних програм соціально-економічного розвитку сільських територій, які сформулюють засади для забезпечення зайнятості сільського населення
- збільшення обсягів бюджетного фінансування підтримки розвитку малого і середнього бізнесу, у тому числі шляхом державного кредитування, субсидування, надання компенсаційних та страхових виплат
- запровадження прогресивної шкали оподаткування та надання податкових пільг сільськогосподарським підприємствам та підприємствам, що сприяють неаграрній зайнятості сільського населення
- сприяння подальшому удосконаленню інформаційної підтримки і надання послуг сільгоспвиробникам шляхом використання електронних ресурсів

Чинники невизначеності

- Війна, вплив COVID-19 та інших можливих пандемій
- ймовірність нових спалахів хвороб тварин, зростаючих рівнів антимікробної резистентності
- нові ризики і загрози, пов'язані із формуванням т.зв. «багатополярної глобалізації», з принципово новими процесами конкуренції (зелений курс), новими комунікаціями та технологіями
- реакція на зміну клімату та екстремальні погодно-кліматичні умови

Важливо

- Розробки та реалізації програм гарантування фізичної та економічної доступності продовольчих товарів для громадян, насамперед у постраждалих від бойових дій регіонах країни
- Запровадження постійного моніторингу забезпечення населення продовольством на регіональному рівні та оперативного реагування на диспропорції, в т.ч. формування ефективних логістичних схем
- Розробка масштабних програм подолання бідності в країні, у т.ч. в сільській місцевості

НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ»

Дякуємо за увагу!

**Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»
м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10
тел. (044)258 48 21, (044) 254 43 21
e-mail: pd@iae.kiev.ua**